

Ei ymmärrystä ilman kiistaa

Haastattelussa Kenan Malik

”Tahtoin maailmanlaajuisuutta”, toteaa intialaissyntyinen brittitutkija Kenan Malik (s. 1960). Yhtäällä on ihmisten eläminen aina moniaineksisisissa ja ristiriitaisissa, muuttuvissa yhteisöissään. Toisaalla on erityinen politiikka, joka korostaa kulttuurien erillisyyttä ja koskemattomuutta. Neurobiologiksi koulutautunut mutta yhteiskunnallisista tietokirjoistaan maailmankuulu Malik tähdentääkin eroa eletyn monikulttuurisuuden ja multikulturalistisen politiikan välillä. Hänen juuri suomennettu kirjansa *Monikulttuurisuus* osoittaa, kuinka niin vieraita kulttuureja kammoksuvat kuin niitä varjelemaan pyrkivät nojaavat pysähtyneeseen kulttuurikäsitteeseen. Ei pidä unohtaa kaikkiiin kulttuureihin – myös omiin – väistämättä kuuluvia konflikteja.

Monikulttuurisuus on hyvin ytimessä monikulttuurisuuden esitys. Mikä innoitti teidät julkaisemaan tällaisen kirjan?

”Monikulttuurisuus” on nykyään suosituimpia ja väärinkäytetyimpiä poliittisia sanoja. Olen suhtautunut multikulturalismiin kriittisesti jo kauan ennen kuin asenteesta tuli muodikas. Mutta olen suhtautunut kriittisesti myös moniin multikulturalismin kritiikkeihin, jotka ovat usein yhtä ongelmallisia kuin multikulturalismi itse. Kirja pyrkii haastamaan sekä multikulturalismin että suuren osan sen herättämästä tyytymättömyydestä.

Sanotte kirjassa, että ”monikulttuurisuus” tai ”multikulturalismi” merkitsee sekä elettyä kokemusta että olemassa olevan monimuotoisuuden poliittista hallinnointia. Huomautatte lisäksi, että myös liberaalien on helppo päätyä ajattelemaan kulttuureita monoliittisina, muuttumattomina kokonaisuuksina. Kuinka paljon vahinkoa tällainen on mielestänne tehnyt julkiselle keskustelulle Isonsa-Britanniassa ja Euroopassa yleensä?

Kuvaamani eletyn moninaisuuskokemuksen ja moninaisuutta hallinnoimaan suunnitellun politiikan erottelu on elintärkeä monikulttuurisuuden ymmärtämiselle. Tämä erottelu kuitenkin tehdään aivan liian harvoin. Monet pitävät maahanmuuton tuottamaa moninaisuutta itse ongelmana. Minun mielestäni todellisia ongelmia ei luo moninaisuus, vaan sen hallinnoimiseen käytetty politiikka.

Moninaisuus ei ole tärkeää itseisarvoisesti, vaan koska se sallii meidän laajentaa horisonttiamme, verrata ja vertailla erilaisia arvoja, uskomuksia ja elämäntyyliä, arvostella niitä, ja päättää, mitkä niistä ovat ehkä parempia ja mitkä huonompia. Moninaisuus on toisin sanoen tärkeää, koska se sallii meidän käydä poliittiseen keskus-

teluun ja kiistaan, joka voi luoda universaalimman kansalaisuuden kielen.

Mutta multikulturalismi poliittisena prosessina tekee nimenomaan tällaisen keskustelun ja kiistan vaikeammaksi. Monikulttuurisuuspolitiikka yrittää hallinnoida moninaisuutta panemalla ihmiset etnisiin ja kulttuuriin lokeroihin, määrittelemällä yksilöiden tarpeet ja oikeudet noiden lokeroiden perusteella, ja käyttämällä noita lokeroita poliittisten menettelytapojen muotoilemiseen.

Lähestymistapa ei rohkaise yhteiskunnallista osallistumista vaan yhteiskunnallista hajaantumista.

Kuten kysymyksessäsi annat ymmärtää, multikulturalismilla on taipumus kohdella vähemmistöyhteisöjä erillisinä, ainutkertaisina, homogeenisina, autenttisina kokonaisuuksina. Yhteisöjen nähdään muodostuvan samalla äänellä puhuvista ihmisistä, joita määrittelee ainutkertainen näkemys kulttuurista ja uskosta. Näin tehtäessä jätetään usein huomiotta näiden yhteisöjen sisäiset konfliktit.

Ei ole olemassa yhtä ”muslimiyhteisöä” tai ”afrokaribialaisten yhteisöä” sen enempiä kuin yhtä ainoaa ”kristillistä yhteisöä” tai ”valkoista yhteisöä”. Muslimiyhteisöt ovat yhtä vaihtelevia ja konfliktikkaita kuin kaikki muutkin yhteisöt. Usein kuitenkin käy niin, että vähemmistöyhteisöjen edistyksellisimmät äännet hiljennetään, koska ne eivät muka todella edusta tuota yhteisöä, kun taas kaikkein konservatiivisimpia ääniä ylistetään yhteisön johtajina. Tässä liberaali monikulttuurisuus kohtaa oikeistolaisen muslimivastaisen kiihkoilun. Muslimivastaiset kiihkoilijat esittävät muslimit usein taantumukselliseksi. Multikulturalistit puolestaan pitävät taantumuksellisia aivan liian usein muslimiyhteisöjen aitona äänenä.

Mitä tuumaatte viimeisimmistä kehityskuluista – Syyrian sodasta, Irakin sisällissodasta ja pakolaiskriisistä? Miten ne ovat vaikuttaneet Euroopassa käytävään monikulttuurisuuskeskusteluun ja miten ne ovat todella muuttaneet tilannetta Euroopassa?

Nämä ovat erittäin monimutkaisia kehityskulkuja, ja niiden vaikutus Euroopan politiikkaan on ollut todella syvä. Monella tavalla yhtä tärkeä on Euroopan poliittinen konteksti, jossa esimerkiksi nykyinen pakolaiskriisi on syntynyt.

Muutaman viime vuoden aikana Euroopan politiikan luonne on muuttunut. Sodanjälkeinen poliittinen järjestelmä, joka rakentui sosiaalidemokraattisten ja konservatiivisten puolueiden kahtiajaolle, purkautuu. Poliitiikan ala on kaventunut: politiikka on pelkistynyt pikemminkin teknokraattiseksi hallinnoimiseksi kuin yhteiskunnalliseksi muutokseksi. Ihmiset ovat kokeneet tämän muutoksen esimerkiksi poliittisen edustuksen kriisiksi. Ihmisistä tuntuu yhä enemmän, ettei heidän ääntään kuulla ja että poliittiset instituutiot ovat kaukaisia ja mätiä.

Muuttoliikkeellä ei ole ollut käytännössä mitään osuutta muutoksiin, joiden vuoksi monet tuntevat olonsa tyytymättömäksi. Se ei ole vastuussa työväenliikkeen heikkenemisestä tai sosiaalidemokraattisten puolueiden muuttumisesta tai väkisin ajetusta niukkuuspolitiikasta. Mutta muuttoliikkeestä on tullut väline, jonka avulla monet näitä muutoksia hahmottavat. Siitä on tullut sekä yleispätevä, hyväksyttävä selitys mahdollisille yhteiskunnallisille muutoksille että symboli liberaalin eliitin kyvyttömyydelle ymmärtää äänestäjiä. Tuloksena on ollut lisääntyvä vihamielisyys maahanmuuttajia kohtaan ja paniikki politiikantekijöiden piirissä.

Keskustelua muuttoliikkeestä tai monikulttuurisuudesta ei toisin sanoen voi ymmärtää niiden itsensä pohjalta. Keskustelujen ymmärtämiseksi meidän täytyy ymmärtää myös Euroopan muuttuvaa poliittista maisemaa ja sitä, miten se muotoilee tapoja, joilla tarkastelemme siirtolaisuuden tai monikulttuurisuuden kaltaisia asioita.

Mielestänne on selvästi hyvin tärkeä erottaa monikulttuurisuuskritiikin eri muodot. Mitä, jos mitään, keskustelun tason nostamiseksi voitaisiin tehdä, puhutaan sitten sosiaalisesta tai perinteisestä mediasta taikka poliitikkojen lausunnoista? Esiintykö julkisuudessa mielestänne fundamentalismia, jota ei tunnusteta sellaiseksi?

Minusta on väärin kutsua maahanmuuttovastaisuutta ”fundamentalistiseksi”. Maahanmuuttovastaisten tunteiden juuret ovat monimutkaisia, eikä meidän pitäisi leimata niitä yksinkertaisesti ”rasistisiksi” tai ”fundamentalistisiksi”. Monet siirtolaisuuden vastustajat ovat avoimen rasistisia. Mutta monet eivät ole. Meidän täytyy keskustella heidän kanssaan ja pohtia heidän argumenttejaan, ei jättää heitä pois laskuista.

Nykyisen julkisen keskustelun suurin ongelma on ihmisten lisääntyvä haluttomuus käsitellä tai pohtia ajatuksia, joista he ovat eri mieltä tai jotka saavat heidät tuntemaan olonsa tukalaksi. Halutaan yhä enemmän sensuroida tai kiistää kaikki se, mitä ihmiset pitävät loukkaavana. Tuntuu siltä, että tahdomme yhä enemmän istua omissa erillisissä silloissamme ja huutaa toisillemme. Tämä on julkisen keskustelun vastakohta.

Ensi syksynä julkaistaan suomeksi kirjanne *The Quest for a Moral Compass*. Mikä oli pääajatuksenne kirjan kirjoittamisen takana?

Kirjan ytimenä on kysymys siitä, mitä moraalin historia voi kertoa meille moraalien luonteesta ja meistä itsestämme ihmisolentoina. Moraali hahmotetaan laajalti niin, että sillä on oma piirinsä: että moraalilla voidaan ymmärtää omalta pohjaltaan ja että näin pitäisi ollakin. On hämmentävää, että aatehistoriasta on olemassa tuhansia kirjoja ja filosofian historioita on satoja, mutta moraalilajittelun historiasta on kirjoitettu vain kourallinen kirjoja.

Tahdoin historiallistaa moraalien eli kertoa moraalien tarinan samaan tapaan kuin muut historialliset tarinat kerrotaan. Halusin suhteuttaa sen muihin historioihin: talouteen, yhteiskuntaan, politiikkaan, älylliseen elämään. Lisäksi tahdoin kertoa maailmanlaajuisen tarinan, en tarinaa, joka rajoittuisi länteen, vaan tarinan, joka osoittaa eurooppalaisen, islamilaisen, intialaisen, kiinalaisen ja muiden kulttuurien keskinäiset suhteet.

Moraalin tarkasteleminen historiallisena tuotteena tarkoittaa, että se ymmärretään ihmisen luomuksena ja tunnustetaan, ettei se ole pysyvä monumentti vaan kehkeytyvä tarina. Historiasta tulee väline, jonka avulla saamme selville, miten arvot ovat muuttuneet ja miksi, ja mitä tämä kertoo moraalielämästämme tänään.

Monet ovat huolissaan siitä, että moraalien tarkasteleminen historian linssin läpi olisi moraalien tuhoamista. Hyvää ja pahaa tai oikeaa ja väärää koskevien käsitysten ymmärtäminen historiallisesti merkitsee niiden tarkastelemista ajan oloon muuttuvina. Käsityksiin ovat vaikuttaneet lukuisat yhteiskunnalliset tarpeet, poliittiset mielihalat ja aineelliset rajoitukset. Monista tuntuu, että tämä vesittää koko moraalien ajatuksen.

Tahdoin haastaa tällaisen käsityksen. Se, että moraalien normit ovat ihmisen luomia, ei välttämättä tee niistä subjektiivisia tai mielivaltaisia. Moraalikesymyksiin ei ehkä ole olemassa objektiivisia vastauksia, joita Jumala taikka luonnontiede voisivat paljastaa, mutta rationaaliset vastaukset niihin on. Vastaukset perustuvat järkkäilykseen, joka on syntynyt sosiaalisista tarpeista.